

*Т. В. Запорожець,
аспірант кафедри національної безпеки, Національна академія державного управління
при Президенті України*

КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ТА ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано концептуальні основи запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, розглянуто практику моніторингу та методи оцінки етнічної конфліктності та принципи функціонування державних механізмів у цій сфері.

In article are analyzed conceptual bases of the warning and adjusting ethno politics conflict, is considered practical person of the monitoring and methods of the estimation ethnic conflict and principles of the operation state mechanism in this sphere.

Ключові слова: державні механізми запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, етнонаціональна політика, національні меншини, етнічні групи.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні питання запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів є одним з найважливіших у державному управлінні. Немає необхідності доводити, що наслідки цих конфліктів чинять вкрай негативний вплив не лише на розвиток, але й на імідж тих держав, які не здатні запобігти конфліктам такого роду. Але найголовніше, що загострення конфліктів веде до людських жертв, число яких може вимірюватися десятками й сотнями тисяч. Лише за останні 15 років в Турецькому Курдистані в результаті зіткнень курдів з турецькими урядовими військами загинуло 26 тис. чоловік, у Шрі-Ланці — більше 35 тис., у Сьєрра-Леоне в етнічному конфлікті загинуло близько 100 тис., на Філіппінах (о. Мінданао) — понад 120 тис., у Ліберії — більше 150 тис., у Боснії та Герцеговині — біля 200 тис., у Судані — більше 1 млн, в Афганістані — понад 1 млн, у Сомалі — більше 350 тис., в Анголі — понад 500 тис., у Руанді лише за три місяці 1994 р. загинуло більше 1 млн чоловік. Багато з названих етнополітичних конфліктів залишаються неврегульованими й дотепер. По суті, те ж саме можна сказати і про низку етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі, адже вогнища етнічної напруженості зберігаються на Кавказі, Наддністрянщині, у Криму, Середній Азії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасні дослідження питань врегулювання етнополітичних протиріч за своєю суттю є міждисциплінарними. Певною мірою вони є результатом синтезу різних академічних напрямів. До них можна віднести комплекс наук, що вивчають державне управління загалом, етнополітичний та адміністративний менеджмент зокрема, а також низку інших наук: етнологію, етносоціологію, етнополітологію, етнопсихологію тощо. Такі академічні дискусії поживляють пошук ефективних механізмів управління етнополітичною сферою та активізують дослідження українських вчених у галузі етнополітології. У цьому зв'язку варто відзначити роботи О. Антоюка, І. Варзара, М. Вівчарика, В. Євтуха, В. Ігнатової, О. Картунова, Г. Касьянова, А. Кіссе,

В. Котигоренка, І. Кресіної, В. Крисаченка, І. Кураса, А. Леонової, А. Лойко, О. Майборода, О. Маруховської, М. Обушного, І. Онищенка, Г. Перепелиці, В. Ребкала, С. Римаренка, В. Скуратівського, А. Шкляра тощо. У працях цих науковців закладені загальні концептуальні й методологічні основи дослідження етнополітичних процесів та управління ними.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Науковий інтерес до вивчення визначальних тенденцій розвитку етнополітичної сфери зумовлений активізацією етнонаціонального фактора у сучасному державотворенні. Ця обставина, у свою чергу, висуває перед вченими-суспільствознавцями низку завдань щодо забезпечення формування та функціонування дієвих механізмів державного управління у цій сфері. При цьому слід враховувати вітчизняну етнонаціональну специфіку, яка полягає, насамперед, у високому ступені її самоорганізації та зумовлює потребу в особливих концептуальних та методологічних підходах до розроблення методів регулюючого впливу держави на процес етноконфліктних протиріч.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світова наука і практика свідчить, що найнадійнішим способом подолання конфліктних ситуацій є політичний діалог сторін. У його основі повинні лежати конструктивізм, логіка здорового глузду, прагнення до компромісних поступків. В іншому випадку всі спроби розв'язати конфлікт не приносять результатів. Максимум, що вдається — перевести його з гострої фази у м'яко протікаючу. Проте така ситуація здатна в будь-який момент знову вибухнути насильством і кров'ю.

Багатий досвід щодо цього існує на Заході. Події в країнах Європи і Америки в другій половині ХХ ст. (расові хвилювання в містах США, зростання правого і лівого екстремізму, діяльність терористичних організацій у Європі тощо) стимулювали розвиток наукових досліджень у цій галузі.

Розглядаючи питання концептуальних основ запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, варто погодитись з думкою директора Проекту із систем переговорів при Школі права Гарвардського університету У.Юри, який дійшов висновку, що "збільшення числа етнічних конфліктів стало результатом широкого позитивного явища — передачі владних повноважень на більш низький політичний рівень". Він відзначає, що всі етнічні групи у світі у своєму розвитку проходять три етапи: етап залежності і дискримінації, етап незалежності та етап взаємозалежності, або взаємовигідного співіснування з іншими групами.

Разом з тим, цей науковець відзначає, що більшість людей живе нині в поліетнічних співтовариствах, і тому важливо знайти способи, як "звести наші відмінності до позитивного, а не негативного балансу". Причому, як особливо підкреслює У.Юри, саме врегулювання розбіжностей у ході переговорів є найважливішим завоюванням демократії, а не вибори чи можливість звернутися в судові органи [1, с. 77—83].

Конфлікт надзвичайно важко погасити, набагато легше йому запобігти, і найпершим кроком на цьому шляху має стати широке обговорення конфліктної ситуації у формі дискусій. Вони можуть бути закритими, щоб забезпечити довірчий характер обміну думками, або публічними, у яких беруть участь широкі верстви населення. Базовими правилами таких дискусій, на думку автора, мають бути три невідмінні принципи: "не обвинувачуй" — зазвичай це веде до поляризації думок; "ніяких особистих нападок" — це може виявляти великий стримуючий вплив; "не переривай" — навчися слухати іншого; розуміння і зближення можливі лише в тому випадку, якщо учасники дискусії будуть прислухатися один до одного.

У гострих конфліктних ситуаціях надзвичайно корисним буває звернутися до минулого. Історія взаємин етнічних груп повна драматизму. Образи й несправедливості минулого в умовах конфлікту здобувають, як правило, гіпертрофованого характеру. Тому важливою є установка визнати ці образи в контрольованій обстановці. Взаємне вибачення завжди сприяє конструктивному обговоренню планів на майбутнє.

Не менш важливо зрозуміти, що ж стоїть за твердими вимогами конфліктуючих сторін. Без чіткої відповіді на ці питання конструктивний розв'язок неможливий.

У процесі спільного розв'язання проблеми досить корисно вести пошук загальної мети. Крім розбіжностей, у конфліктуючих сторін завжди є й спільні інтереси — екологія, вирішення екологічних проблем, створення демократичних інститутів, безпека тощо. Якщо в центрі обговорення будуть лише питання конфлікту, дискусія може швидко загостритися. Об'єднання сил у підтримку загальних цілей зможе створити умови для розв'язання більш важких питань.

Взаємний прояв доброї волі в процесі переговорів і дискусій — це невідмінна умова досягнення результату.

Наступний крок — вироблення проєкту можливих угод. При цьому важливо не прагнути до остаточного врегулювання спірних питань, найчастіше на стадії конфлікту це неможливо. Набагато продуктивніше намітити певний план дій, що відповідає інтересам обох сторін, іти від часткового до загального, ставити в порядок денний лише ті питання, дійти згоди по яких вбачається можливим.

Реалізація досягнутих угод — не менш важлива складова частина переговорного процесу. Світова практика багата прикладами, коли досягнуті угоди залишаються лише гарними паперами, на практиці вони не виконуються або виконуються не в повному обсязі. Щоб вони стали реальністю, необхідна інституціалізація переговорного процесу — встановлення чітких правил врегулювання відносин сторін, їх взаємодії. Під інституціалізованим механізмом розуміється не лише встановлення суворих юридичних актів, а весь спектр можливих регулюючих норм: законодавчі акти, протоколи, меморандуми, усні домовленості. Важлива не форма, а наявність добровільної і легітимної згоди будувати відносини та вести переговори в рамках певних правил. Тобто створення різноманітних погоджувальних комісій, громадських центрів з вирішення конфліктів, підключення громадських масових організацій, усіх зацікавлених громадян є обов'язковою умовою інституціалізації вирішення етнополітичних проблем. У форму-

ванні стимулів для співробітництва конфліктуючих сторін можуть допомогти зовнішні сили і засоби. При цьому мова йде не лише про миротворчі сили, участь яких, як показує практика, є крайнім інструментом припинення кровопролиття, не лише фінансові ресурси, але й фонди, у яких накопичений достатній досвід врегулювання етнополітичних конфліктів.

Ззагалі будь-яке рішення, що стосується врегулювання етнополітичних конфліктів, повинне, очевидно, дозрівати спочатку в експертів, а потім розглядатися політиками. Приклад Югославії і Косово показав, що під гаслом справедливості політики роблять помилки і навіть злочини, за які ніхто не несе відповідальності. Сама ж етнополітична проблема при цьому не лише не вирішується, але найчастіше ще більше загострюється.

Що стосується концептуальної схеми функціонування державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, то слід зазначити, що саме чітка, струнка державна доктрина запобігання або врегулювання вже існуючих етнополітичних конфліктів, а також розвинена мережа моніторингу й попередження можливої конфронтації на етнічному ґрунті зможуть знизити конфліктність у цій сфері.

Одним з механізмів ефективною державної політики України в галузі управління поліетнічним суспільством може стати система етнічного і конфесійного моніторингу, що є інструментом раннього попередження конфліктів у сусідній Росії.

В.Тишков і В.Степанов так описують цю практику: "Під раннім попередженням розуміється заснована на постійному моніторингу і компаративному аналізі здатність оцінювати соціально-культурну і політичну ситуацію в країнах, регіонах і місцевих співтовариствах з метою визначення існуючої або потенційної загрози конфронтації чи конфлікту і здатність ефективно поширити відповідну оцінку для можливого вживання заходів з боку суспільства і держави" [2, с. 7].

На їхню думку, предметом моніторингу є, насамперед, не відносини і не стан культур (етносів), а те, що можна визначити як "клімат" або як стан суспільного середовища, у яке включені різноманітні параметри — від твердих реалій екології і демографії до тематики суспільних дебатів і дискусій з питань інтерпретації минулого й сьогодишніх проблем. Тобто мова йде про всі соціально значимі події та суспільні реакції на них. Оскільки в більшості випадків причиною напруженості та відкритого насильства служать не самі міжетнічні відмінності, а більш складні фактори соціального, політичного, ідеологічного і навіть емоційного характеру, у завдання служб моніторингу повинні входити відстеження та аналіз різних економічних, соціально-політичних, культурних і психологічних явищ. Крім того, якщо взяти до уваги, що етнічна ідентичність є суміжною з ідентичністю конфесійною, то невід'ємною частиною роботи повинно стати спостереження за поширенням релігійності серед населення, за умовами реалізації віруючими своїх потреб у дотриманні догматів віровчення та деяких сторін способу життя (свята, обряди тощо). Тут дуже важливо не порушити баланс між проголошеною світськістю держави та обов'язком влади поважати почуття віруючих, що може призвести до росту ксенофобії на ґрунті інших суспільних проблем. Особливе значення також має профілактика утворення терористичних організацій. Для ефективної протидії необхідний точний "діагноз" явища, який може бути різним у різних країнах.

Світова практика моніторингу виробила різноманітні методи оцінки етнічної конфліктності. Серед них можна виокремити наступні:

- метод кількісної обробки даних (науковий проєкт групи вчених Мічиганського університету "Меншини в стані ризику" (Minorities at Risk));

- випуск журналів, бюлетенів, щорічна доповідь та підготовка спеціальних доповідей з конкретних проблем і ситуацій (іх готують неурядові організації "Культурне виживання" (Cultural Survival), "Група з прав меншин" (Minority Rights Group), "Міжнародна робоча група у справах аборигенних народів" (International Working Group for Indigenous Affairs));

- моніторинг збройних конфліктів та відповідних публікацій на основі аналізу оглядових доповідей і аналітичних матеріалів (Шведський Інститут з проблем миру і без-

пеки (СИПРИ), Норвезький Міжнародний інститут миру в Осло (ПРИО);

— методика кількісного аналізу матеріалів ЗМІ, зокрема облік частоти згадування проблем і "ситуацій" за даними світової, національної, місцевої преси та новинних агентств (проект "Глобальні дані" (Global Event Data System — GEDS), Швейцарський фонд миру (Swiss Peace Foundation));

— методика дескриптивного текстуального аналізу та обов'язкової оцінки тенденцій (російська "Мережа етнологічного моніторингу та раннього попередження конфліктів" — (EAWARN — Early Warning) [3, с. 27].

Керівником Мережі етнологічного моніторингу В.Тишковим в 1996 р. була розроблена система з 46 умовних індикаторів конфліктності, яка вимагала від експертів Мережі, крім дескриптивного текстуального аналізу, обов'язкової оцінки тенденцій, що виражається в балах. Ця методика, а також публікації Мережі та аналітичні матеріали, розповсюджені через Інтернет, активно використовуються працівниками федеральних і регіональних органів влади Росії, політиками і фахівцями деяких країн СНД та країн Балтії.

Своєчасне і точне відстеження потенційних етнополітичних загроз може бути ефективно використане лише у випадку функціонування відповідних державних структур, у завдання яких входить систематична робота щодо запобігання ймовірних та врегулювання існуючих етнополітичних конфліктів. Крім того, має бути також відпрацьований механізм переходу від моніторингу до початку активних дій з врегулювання етнополітичних протиріч. Послідовна робота з налагодження цього механізму дозволить виявити розриви між аналізом проблем конфлікту та заходів з його локалізації та усунення, а також буде сприяти формуванню адекватної державної етнополітичної стратегії.

Фахівець із переговорів Е.Бленаси визначає 6 рівнів, на яких може здійснюватися подібна стратегія — міжособистісний, населених пунктів, обшинний, регіональний, державний і міждержавний. Агентства такої стратегії відповідно виступають неформальні групи, відомі особистості; органи місцевого самоврядування, представники влади, соціально-культурні організації, неурядові організації, жіночі, конфесійні та інші організації; фонди та інститути; уряди, Гаазький суд, ОБСЄ тощо [4, с. 36—37].

Наступний крок — вироблення форм втручання в конфлікт. Деякі експерти, наприклад, М. Ланд, пропонують спільне використання "м'яких (дипломатичні методи, робота з місцевими інститутами влади) і твердих (військова сила) методів". Інші виступають за підтримку використання якогось одного з методів. Хоча є очевидним, що застосування силових ресурсів уже не означає "профілактики" конфлікту, а виводить його безпосередньо в активну фазу [5, с. 14].

Стосовно вже згаданих шести рівнів, висунутим Е.Бленаси, заходи наступного етапу можуть включати: пропорційна представлення усіх етнічних груп в органах місцевого самоврядування, участь населення в прийнятті політичних рішень, підвищення грамотності в галузі прав людини; семінари, налагодження торговельних відносин між громадами, угоди про поділ повноважень; співробітництво регіональних органів влади, міжрегіональне співробітництво з економічних, екологічних питань; розвиток ЗМІ на мовах етнічних меншин, мультикультурні організації, законодавчі реформи, моніторинг дотримання прав людини; превентивна дипломатія, програми обміну, двосторонні угоди, економічна інтеграція, управління природними ресурсами, однобічні жести доброї волі тощо [5, с. 39].

Як видно з наведеного переліку, деякі заходи спрямовані не лише на здійснення й удосконалення адміністративного контролю над дотриманням прав людини, але й формування світогляду громадян. Такі методи, як розвиток певної спрямованості засобів масової інформації та фахова освіта, повинні забезпечити формування особливих уявлень про суть міжетнічних відносин, вироблення культури взаємодії, заснованої на етнічній і релігійній толерантності.

У Декларації принципів толерантності, прийнятою Генеральною Конференцією ЮНЕСКО в 1995 році, це поняття визначається як, по-перше, повага, прийняття та пра-

вильне розуміння різноманітності національних культур світу, форм самовираження та прояву людської індивідуальності; по-друге, як відмова від догматизму, утвердження норм міжнародно-правових актів в сфері прав людини [6].

Толерантність — не поступка, полегкість або потурання, а, насамперед, активне ставлення, сформоване на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. За словами В.Тишкова, "це не вседозволеність і всепрощення; вона повинна містити в собі і активну дію, особливо щодо крайніх форм нетерпимості". З іншого боку, придушення різних форм нетерпимості в ім'я твердження толерантності може означати кінець самої концепції й політики толерантності [7, с. 259].

Що стосується формування толерантності в поліетнічному суспільстві, то для цього, згідно В.Тишкову, необхідно дотримуватися ряду умов:

- а) сучасне знання про суспільство та проблеми толерантності;
- б) заснована на цьому знанні відповідальна експертиза та рекомендації;
- в) політична прихильність до політики згоди і терпимості;
- г) матеріальні ресурси та зовнішня підтримка принципів і політики толерантності [7, с. 268].

Політика толерантності, а також її конкретні механізми та програми повинні здійснюватися в різних сферах життя суспільства. У соціальному сфері необхідно керуватися фундаментальним принципом права людини на соціальний порядок і обов'язком держави є забезпечувати прийнятні умови існування для всіх громадян. На законодавчому рівні повинна бути гарантована регіональна, етнічна, культурна різноманітність населення. На урядовому рівні обов'язкова розробка потужних програм з протидії ксенофобії, будь-яких проявів етнічної ворожості та дискримінації. Особлива роль у формуванні толерантності в населення належить системі освіти та культурній політиці. На інтелектуальну еліту та відповідні органи влади повинен бути покладений обов'язок створення педагогіки толерантності, розрахованої на всі вікові групи та прошарки суспільства. Тут незаперечне значення ЗМІ. Дуже важливо розробити технології, які дозволили б регулювати потоки інформації, що несуть у собі елементи розпалення міжетнічної ворожнечі, і не вводити разом з тим тверду цензуру, означаючи закінчення свободи слова.

Вироблення етнічної толерантності ускладнюють приклади негативного досвіду міжетнічних взаємодій протягом усієї історії людства — міжетнічна напруженість, етнічні конфлікти, війни. Перетин позитивного і негативного досвіду міжетнічних взаємозв'язків надовго утримується в історичній пам'яті етнічної спільноти, знаходячи відбиття в колективних уявленнях, що здійснюються, у свою чергу, вплив на свідомість окремих особистостей. Усе це підсилює потребу у теоретичній розробці проблем етнічної толерантності.

Проте, варто також зазначити, що надмірна абсолютизація практики толерантності у сфері міжетнічних стосунків з одночасним не визнанням раціональної ролі насильництва в конкретних історичних умовах призводить до виникнення хвилі екстремізму, етнополітичної напруженості, тим самим дестабілізуючи ситуацію.

Таким чином, якість практики толерантності за сучасних умов визначається, з одного боку, можливістю нейтралізації етнополітичних конфліктів, а з іншого — непохитністю державно-політичного ладу країни.

Повертаючись до тематики статті, варто зазначити, що досвід формування та реалізації етнополітичної парадигми демократичними країнами, насамперед, такими як США, Канада, Великобританія, Швейцарія, переконливо свідчить, що у формуванні державних механізмів, спрямованих на створення моделі найбільш гармонійних національних відносин у державі, можна виділити низку ключових напрямів, які дозволяють успішно вирішувати завдання запобігання етнополітичних протиріч. До основних з них належать: забезпечення політичного функціонування етноспільнот (створення умов для їх політичної самоорганізації та участі у політичному житті суспільства); врахування у державній політиці як соціальної стратифікації суспільства, так і тих інтересів, що випливають із етнічної ідентичності різних прошарків населення; задово-

лення соціальних, економічних, політичних, культурних потреб різних етнічних груп; регулювання державою, її інститутами та іншими суспільними структурами (політичними партіями, етнічними організаціями тощо) етнополітичних процесів [8, с. 347—348].

У цьому зв'язку актуальною є необхідність визначитися з тими засадничими принципами функціонування державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, якими державна політика керується або принаймні гарантується.

У якості пріоритетного принципу ми пропонуємо тезу про те, що в основі такої політики повинні лежати ідеї цінності індивідуальної волі, пріоритетності прав людини і громадянина, принципи етнічної толерантності і терпимості, мультикультуралізму і поваги до мови, культури і способу життя всіх етнічних груп. Саме тому світоглядною основою державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів, на якому б рівні вони не функціонували, повинна стати ідея рівності і свободи в їхньому ліберальному трактуванні.

Разом із цим, ми усвідомлюємо той факт, що демократизація як політичний процес не вирішує всіх етнонаціональних проблем. Вона має як свої можливості, так і свої ліміти, обмеження. Ці обмеження пов'язані, зокрема, з тим, що при мажоритарній системі неможливим є рівномірне представництво інтересів етнічних меншин. Існує і проблема співвідношення універсальних за своїм характером прав людини і специфічних прав етнічних меншин. Демократії також не знімають уявлень про перевагу домінуючого етносу або, навпаки, міноритарної етнічної групи. Відкритість суспільства, у свою чергу, веде до посилення міграційних потоків, що ускладнюють етнічну картину і міжетнічний крос-контакт.

Другим базовим принципом, на нашу думку, повинна стати теза про те, що високий рівень етнічної толерантності та міжетнічної згоди можливий лише при збігу базових економічних, політичних, соціальних, культурних та інших цінностей та узгодженні основних кодів цивільної ідентичності.

Наприклад, підтримувана більшістю українців (поза етнічною складовою) ідеологія відродження України як цивілізованої держави у якості національної ідеї може стати фактором консолідації суспільства, у тому числі і в етнополітичній сфері. Дуже важливо добитися того, щоб міноритарні етноси в рамках високого рівня етнічної ідентифікації не почували ніякої зневажливої стигматизації з боку домінуючих етносів. Дане твердження повинно бути домінуючим і у зворотній інтерпретації. Це особливо важливо для поліетнічних регіонів і територій. За великим рахунком мова йде про визнання необхідності національної ідеї, сполученої з поліетнічним характером українського суспільства.

У якості іншого не менш важливого принципу пропонується вимога можливості та необхідності збігу основних економічних і соціальних стратифікаційних одиниць у горизонтальній етносоціальній структурі. Інакше кажучи, необхідно прагнути до того, щоб соціальна стратифікація етнічних груп — за доходами, престижем, владою, доступом до тих чи інших соціальних благ і цінностей — була близька до соціальної стратифікації сусідніх етнічних груп, а в ідеалі збігалася із загальнонаціональною соціальною структурою. Тому необхідним є правове закріплення на державному рівні мінімальних соціальних стандартів для українських регіонів.

У цьому зв'язку найбільш спірним залишається питання про преференції для етнонаціональних меншин. Цілком очевидно, що відповідь на нього неоднозначна. Тому приведемо лише позицію відомого американського політолога М. Ліпсета, з якою ми погоджуємось: "Щоб відновити національний консенсус із цивільних прав і расової справедливості, афірмативні дії слід перефокусувати, а не викидати через непотрібність. Відхід від політики, що робить наголос на особливій преференції, не може і не повинен означати відмову від зобов'язання націй по гарантуванню рівних можливостей для "ущемлених" громадян [9, с. 149—150].

ВИСНОВКИ

Таким чином, етнополітична згода на різних рівнях може бути досягнута за обов'язкової наявності наступ-

них умов. По-перше, представник нацменшини як індивід і етнос (етнічна група) як спільність із власними ідентичностями повинні діяти згоди зі своїм оточенням — етнос-вітом, пронизаним функціональними зв'язками між собою. По-друге, необхідно подолати внутрішній і зовнішній конфлікт ідентичності і детермінованості в рамках української державності як надскладної етносистеми.

Однак, ми розуміємо, що в сучасних умовах виконання запропонованих вимог ускладнюється тим, що українські етнічні окраїни у своїй більшості дотепер не є модернізованими соціальними системами. І тому протиріччя етнічного характеру ускладнюються конфліктом ідентичностей традиційного і сучасного або навіть постмодерного суспільств у рамках єдиного соціуму.

За великим рахунком в цих специфічних умовах етнонаціональна політика держави повинна стати інструментом з подолання етнополітичних протиріч, пов'язаних з модернізаційними та мобілізаційними процесами. Ефективна етнонаціональна політика покликана знімати протиріччя між прагненнями етнічних груп до самоорганізації і розвитку та різними рівнями політичної, соціально-економічної і культурної мобілізації.

Серед принципів державної національної політики особливе значення для нас мають: рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від расової належності, національності та мови, ставлення до релігії, належності до соціальних груп і громадських об'єднань; заборона будь-яких форм обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної та релігійної належності; своєчасне і мирне вирішення протиріч і конфліктів; заборона діяльності, спрямованої на підірив безпеки держави, порушення соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі та ненависті тощо.

З огляду на вищевикладене, ми доходимо висновку про те, що державні механізми запобігання та врегулювання етнополітичних протиріч чи конфліктів повинні, в першу чергу, сприяти формуванню громадянської нації та розвитку міжетнічної згоди і гармонії на принципах мультикультуралізму. Мова йде, насамперед, про формування на державному рівні нової національної загальногромадянської ідентичності та нової форми конструктивної неконфліктної мобілізації етнічності.

У зв'язку із цим необхідно визнати безперспективність етнонаціональної політики, побудованої на принципах традиційного етнічного підходу до розуміння цілей, завдань і методів такої політики, яка збільшує дистанцію між сучасною цивілізацією та корінними нечисленними народами (у той час як ця дистанція повинна зменшуватися).

Література:

1. Тишков В.А., Степанов В.В. Измерение конфликта. Методика и результаты этноконфессионального мониторинга Сети EAWARN в 2003 году М. ИЭА РАН, 2004. — 322 с.
2. Юри У. Этнические конфликты: что можно сделать? // Национальная политика в Российской Федерации. — М.: Наука, 1993. — 102 с.
3. Тишков В.А. Еще раз об этнологической экспертизе в России // Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов. — 1999. — № 28.
4. Blenesi E. Ethnic Early Warning Systems and Conflict Prevention. — Cambridge: University of Cambridge, 1998.
5. Lund, M. Preventing Violent Conflicts: A Strategy for Preventive Diplomacy (draft ms.). — Washington: United States Institute of Peace Press (USIP Press), 1996. — 240 p.
6. Декларація принципів толерантності. Затверджена резолюцією 5.61 генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року: <http://vv/v.v.tolerance.ru/declar.html>.
7. Тишков В.А. Очерки теории и политики этничности в России. — М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 1997. — 528 с.
8. Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ. — М.: Институт этнологии и антропологии РАН, Институт философии РАН, 2002. — 356 с.
9. Lipset M. American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. — N.Y., 1996. — P. 149—150.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2011 р.